978. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, փոքր, օրորոցաձև, գտնվում է գերեզմանատան արևմըտյան մասում. հարավային կողին թամքած ձի, քյամանչա իր սարքով. գլ-մացր ըլլիթներ ու գավեր, ապա ննջեցյալ. հյուսիսում՝ խորաններ ու խաչեր. շրջանակներին 3 տող.

ԵՍՊՈՂՈՍԿԱՆԿՆԵՑԻԽԱՉՍՓՐԿՈԹ
ԻՆՀՈԳՈՅՆՈՐԴՈՅՆԻ
ՂՎԵՌԸՆԴՐ

ԵՍ ՊՈՂՈՍ ԿԱՆԿՆԵՑԻ ԽԱՉՍ
ՓՐԿՈՒԹԻՒՆ ՀՈԳՈՅՆ ՈՐԴՈՅՆ ԻՄ
ՄԽԻԹԱՐԻՆ:

979. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, տափակ, գտնվում է գերեզմանատան կենտրոնական մասում. երեսին 2 տող.

ԱՅՍԷՀԱՆԳԻՍ
ՏՆԱՆԵՐԻՆ

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍ|Տ ՆԱՆԵՐԻՆ:

980. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, օրորոցաձև, գտնվում է գերեզմանատան արևելյան մասում. հյուսիսային կողին կենցաղային տեսարան. շրջանակին մեկ տող.

ԱՅՍԷՀԱՆԳԻՍՏՊԱ-ԱՆԻՈՐԴԻՅԱՐՈ-ԹԻԷՆԻՆ

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍՏ ՊԱԽԱՁԻ ՈՐԴԻ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԻՆ:

Ծանոթ. ՊԱԽԱՉ անունը հնարավոր է ՊԱԽԱՆ կարդալ, բայց երկուսն էլ անծանոթ են, թերևս Պօաչի=Ներկարար:

ԵՐԱՆՈՍ (ՀՆՈՒՄ ՋԱԳ)

Գյուղի հնագույն Ջագ անունը հիշատակված է և՛ Ստ. Օրբելյանի ցուցակում և՛ «Ջամբռի» մեջ՝ Շողագա վանքի վիճակի գյուղերի շարքում:

Գյուղում արձանագրություններ ունեցող հուշարձանները հետևյալներն են.

ա) Ս. Աստվածածին, ոչ հին եկեղեցի, գտնվում է գյուղամիջում, նրա շրջափակ-ընդարձակ բակի գերեզմանատանը: Եկեղեցու ներսում նախկինում գրված են եղել երկու հին խաչքարեր, մեկը Վեմ քարի փոխարեն՝ բեմի վրա՝ 1212 թվականով և մյուսը պատի տակ՝ 1337 թվականով: Այս երկու խաչքարերն էլ այժմ չկան: Բակը ընդարձակ է, ուր կան բազմաթիվ խաչքարեր ու տապանաքարեր, հնագույն թվականն այստեղ 1518-ն է:

բ) Գերեզմանատուն, գտնվում է գյուղի հարավ-արևմտյան եզրին. այստեղ ևս կան խաչքարեր և տապանաքարեր, որոնցից հնագույնն ունի 1518 թվականը:

Սմբատյանցը և նրան կրկնելով Լալայանը՝ գյուղի հարավում, բարձր լեռան գագաթին եղած հարթակ մասը համարում են «Ջամբռի» հիշատակած Սալկատի անապատը. այդ սխալ է: Մաքենյաց վանքին ենթակա Սալկատ գյուղի մինչև այժմ անհայտ վայրը մեր հայտնաբերած նոր արձանագրության շնորհիվ ճշտվում է: Այն եղել է երկու Ալչալու գյուղերի և Մաքենյաց վանքի միջև տարածվող հարթ բարձրավանդակի վրա, հետևաբար

գյուղի անունով կոչվող Սալկուտի անապատը ևս պետք է որոնել. և, իրոք, երկու Ալուչալուների արանքում կա «Վանքով խորեք» կոչված գյուղատեղը, որի մեջ և մնում են IX—X դարերին վերաբերող խաչաձև հատակագծով կենտրոնագմբեթ եկեղեցու ավերակները՝ շրջապատված անտեսական շենքերի մնացորդներով, որոնք և պետք է Սալկուտի անապատը համարել[1]։

Մեր ժողովածուում Երանոս-Զադ գյուղից ամփոփված են 39 արձանագրություն, որոնցից միայն 5-ն է եղել նախկինում հրատարակված։

ԳՅՈՒՂԱՄԻՋԻ Ս. ԱՍՏՎԱԾԱԾԻՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՆԵՐՍԻ ԵՎ ԲԱԿԻ ՀՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐԻ ՎՐԱ

981. ԽԱՉՔԱՐ, դրված է եղել եկեղեցու բեմի վրա.

Թվին ։ՈԿԱ։ (1212) ի հայրապետութեան տեառն Սարգսի Սիւնեաց եպիսկոպոսի. ես Յակոբս կանգնեցի զխաչս ծնողի իմոյ Խաչիկին. յիշեցէ՛ք։

Հրատ. Սմբատյանց, 505։ Լալայան, XVIII, 138։

982. ԽԱՉՔԱՐ, մեծ և զեղաքանդակ, դրված է եղել եկեղեցու ներսում, վրան միայն թվականը

։ՉՁԶ։ (1337)։

Հրատ. Սմբատյանց, 506։

983. ԽԱՉՔԱՐԵՐ, երկու, դրված մեկ պատվանդանի վրա. գտնվում են բակի հյուսիսային մասում. քիվերին գրված մեկական տող. արձանագրությունները խիստ մաշված են. նախօրոք էլ խառն և անսրբագիր են գրված եղել։ Պարզ է միայն հարավայինի թևերի տակ և խաչանի վրա գրված թվականը, որը մի դեպքում միայն ։Չ։ և մյուս դեպքում ։ՋԺԵ։ նշանակված. բայց երևույթին քիվին ևս երրորդ անգամ թվական է գրված եղել և միայն ։Չ։

Հյուսիսայինի վրա թվական չկա, բայց պարզ է, որ ժամանակակից են և նույն վարպետի ձեռքով շինված։

984. ԽԱՉՔԱՐ, մեծ և զեղաքանդակ, պատվանդանի վրա. կանգնած է արևելյան մասում. քիվին և ստորին մասում 3 տող.

ԵՍՆԱՄԱՐՍԿՔ̅ԻՋԽՉՓԿՈՀԳՈԴԻԳ
ԱԴԻՆ
ԹՎ ՂԺԵ

ԵՍ ՆԱՍԱՐՍ ԿԱ[Ն]Գ[Ն]Ե[Ց]Ի ԶԽ[Ա]Չ[Ս] ՓՐԿՈ[Ւ]ԹԵԱՆ[Ս] Հ[Ո]ԳՒՈ ԳՐ[Ի]Գ[Ո]Ր[Ի] [ԱԳԻՆ.] Թ̅Վ̅. ։ՋԺԵ։ (1466)։

985. ԽԱՉՔԱՐ, մեծ և զեղաքանդակ, կանգնած է արևելյան մասում, քիվին և թևերի շուրջը 3 տող.

ԵՍՄՐՄԿՐԻՉ։ԿՆԱԿԵՅԻ։ՍԲ։ԽԱՉՍ։
ՓՐԿՈԹ։ՎԴԻՆՍԻՆ
ԹՎ | ՋԼԶ

ԵՍ Տ̅Ր̅ ՄԿՐ[Տ]ԻՉ ԿԱՆԿ[Ն]ԵՑԻ Ս̅Բ̅ ԽԱՉՍ[Ս] ՓՐԿՈՒԹ[Ե]ԱՆ[Ս] Վ[ԱՐ]ԴԱՆ[Ի]ՍԻՆ։ Թ̅Վ̅. ։ՋԼԶ։ (1487)։

[1] Ավելի մանրամասն տե՛ս համապատասխան բաժինները։

986. *ԽԱՉՔԱՐ, կանգնած է արևելյան մասում, նախորդին մոտ, քիվին և թևերի արտաքիններում 3 տող.*

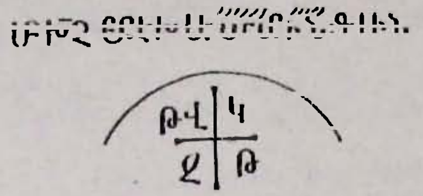

ՍԲ ԽԱՉՍ ԲԱՐԷԽԱՒՍ ՆԱՐԻՆԳՈՒԼԻՆ| ԹՎ. ՋԿԹ: (1520):

Ծանոթ. *Անձնանունը ջարդոտված է, վերականգնում ենք կասկածանքով*

987. *ԽԱՉՔԱՐԵՐ, երկու հատ, մեծադիր, կանգնած մեկ պատվանդանի վրա, բակի արևմտյան մասում.*

Հարավային փոքրի քիվին և գնդի շուրջը 3 տող.

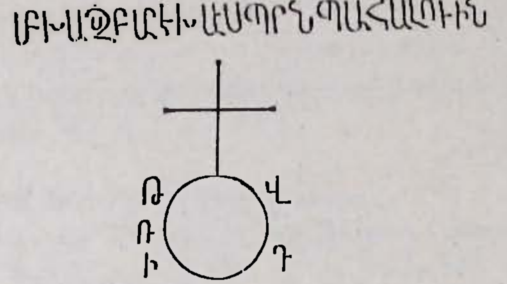

ՍԲ. ԽԱՉՍ ԲԱՐԷԽԱՒՍ ԳԱՅՐՈՅՆ ՊԱՀԱ-ԼՈՒԻՆ.| ԹՎ. ՌԻԴ: (1575):

Հրատ. Ոսկյանց, 507 (առանց թվականի և սխալաշատ):

Լուսանկ. 190

988. *Հյուսիսային, ավելի մեծի քիվին, խաչանի վերին եզրերին և գնդի շուրջը 4 տող.*

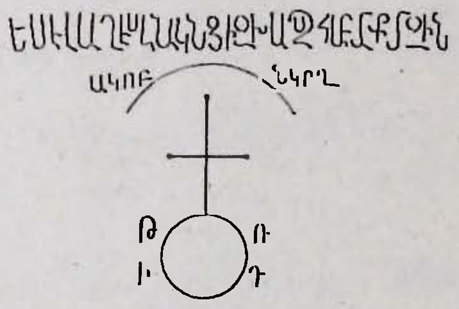

ԵՍ ԷԼԱԳԷՍ ԿԱՆԿՆԵՑԻ ԶԽԱՉՍ ՀԱՒՐ ՄԷԼԻՔԻՆ ՄԻՐՋԻՆ. ԹՎ. ՌԻԴ: (1575) ԱԿՈԲ ՆԿԱՐՈՂ:

Ծանոթ. *Այս երկու խաչքարերը շինված են նույն գերդաստանի անդամների համար՝ կազմող ԱԿՈԲԻ ձեռքով*

Լուսանկ. 200

989. *ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, փոքր, օրորոցաձև, հյուսիսային կողին կենցաղային առարկան և միայն թվական.*

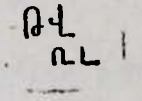

ԹՎ. ՌԼ: (1581):

990. *ԽԱՉՔԱՐ, կանգնած հարավային պարսպի արևելյան անկյունում, դըր-սից, քիվին և տակին 2 տող.*

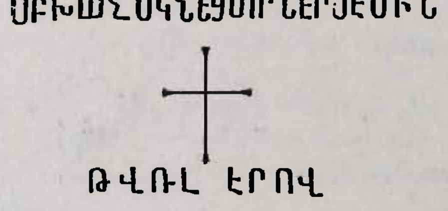

ՍԲ ԽԱՉՍ ԿԱՆԿՆԵՑԻ ՏՐ ՆԵՐՍԷՍԻՆ|. ԹՎ. ՌԼ: ԷՐ (1581) ՈՎ.:

991. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ. *օրորոցաձև, հարավում թամքած ձի, խորված շամփուրներ, դալ, հացեր, պարզ երեխա և կին. հարավային կողին և արևելյան ճակատին 8 տող.*

ԵՍԷՇԻԼ
ԽԱՆՍԿ
ԱՆԿԱՅ
ԵՅԻՍԲ
ԽՆՍԵՂ
ԲՐԱԿՈԲ
ԻՆՔՐԱՄ

ԹՎՌ

ԵՍ ԷՏԻԼ ԽԱՆՍ ԿԱՆԿԱՑԵՑԻ
ՍԲ ԽԱՉՍ ԵՂԲԱՅՐ ԱԿՈԲԻՆ.
ՔԻՐԱՄ. ԹՎ. Ռ: (1551):

Ծանոթ. *Թվականը գրված է կոճ ձևաքին ընկած հատվածի վրա:*

992. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, *մեծ, օրորոցաձև, հյուսիսային կողին աղեղ, կոպալ, սուր, սեկիր, դանակ, սղոց, որոնց ներքևում գութան՝ մի զույգ եզներով. գտնվում է բակի հյուսիսային մասում. շրջանակներին 3 տող.*

ՔԻՐԱՄԿԱ
ՅՉՄՈՂՍԽԱՉՍԲԱՐԷԽԱԻՍԷՃԻԼԱՎԼԽԱՆ
ՆԹՎՌԽԲ

ՔԻՐԱՄ ԿԱՅՉՄՈՂՍ: ԽԱՉՍ ԲԱՐԷԽԱԻՍ ՃԻԼԱՎ ԽԱՆԻՆ
ԹՎ. ՌԽԲ: (1593):

993. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, *փոքր, օրորոցաձև, հյուսիսային կողին մարդ ու կին, սանր, կոճակ. լավ մշակված շորեր. վրան 5 տող.*

ԼԲԽԱՉԼԲԱՐԷԽԱ
ՆԱՉԱՐԻՆՓԱՐՈՆ
ԱՅՍԹԻԱՍՏԱՐՈՂԲ
ԱՆԻՍԿԱՐԱՊԽԱ
ՆԻՆ

ՍԲ. ԽԱՉՍ ԲԱՐԷԽԱԻՍ ՆԱԶԱՐԻՆ,
ՓԱՐՈԻՆ, ԱՅՍ ԿԱՏԱՐՈՂ ԲԱՆԻՍ
ԿԱՐԱՊԽԱՆԻՆ.

Ծանոթ. *Թեև ստորագրություն և թվական չկա, բայց քանդակների ոճը և գրչությունը Քիրամ կազմողինն են, հետևաբար՝ ժամանակակից նախորդներին:*

994. ԽԱՉՔԱՐ, *ընկած և մեջտեղից կոտրված, բակի արևմտյան մասում. քիվին և ճակատի խաչի թևերի շուրջը 3 տող.*

ՍԲԽԱՉՍԹԱՃՈՒՄԻՆ
Վ Ն
Թ ՌԱ

ՍԲ. ԽԱՉՍ ԹՍՃՈՒՄԻՆ.
ԹՎ. ՌԿԱ: (1612):

995. *ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, անդահան արված. վրան 3 տող.*

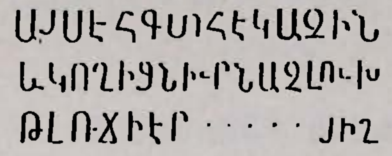

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍՏ ՀԷԿԱԶԻՆ| ԵՒ ԿՈՂԱԿԻՑՆ ԻՒՐ ՆԱԶԼՈՒ ԽԱԹՈՒՆԻՆ| ԹՎ. ՌՃԻ: (1671) ԷՐ... ՅԻՇԵՑԷՔ:

996. *ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, տափակ, բակլի հյուսիսային մասում. վրան և արևելյան ճակատին 5 տող.*

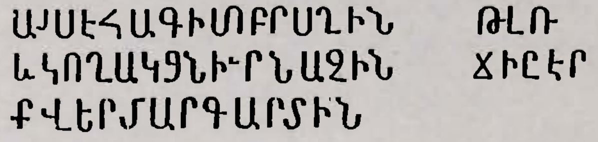

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍՏ ԲԱՐՍԵՂԻՆ| ԵՒ ԿՈՂԱԿՑԻՆ ԻՒՐ ՆԱԶԻՆ, ՔՎԵՐ ՄՍՐԳԱՐՏԻՆ| ԹՎ. ՌՃԻԸ: ԷՐ: (1679):

997. *ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, տափակ, երեսին 3 տող.*

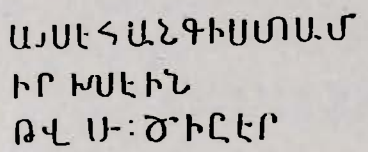

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍՏ ԱՄԻՐ ԻՍԷԻՆ.| ԹՎ. ՌՃԻԸ: ԷՐ. (1679):

998. *ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, տափակ, երեսին 2 տող.*

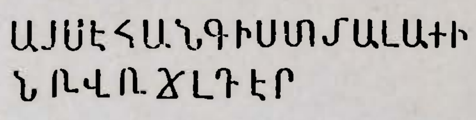

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍՏ ՄԱԼԱՔԻ|Ն. ԹՎ. ՌՃԼԴ: ԷՐ. (1685):

999. *ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, օրորոցաձև, հարավային կողին գութան, սղոց, կացին, որոնցից վերև 2 տող.*

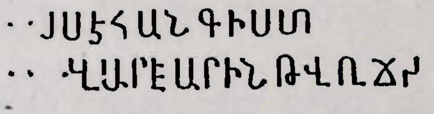

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍՏ| ...ՂԱՐԷԽԱՐԻՆ.| ԹՎ. ՌՃԿ: (1711):

Ծանոթ. *Անձնանունը կասկածելի։*

1000. *ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, փոքրիկ, օրորոցաձև, անդահան եղած, 3 տող.*

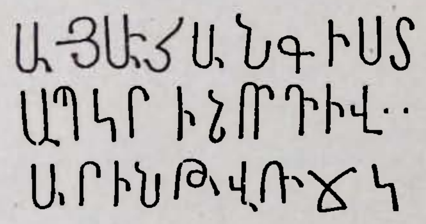

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍՏ| ԱՊԿԱՐԻՆ, ՈՐԴԻՎ . . . ԱՐԻՆ: ԹՎ. ՌՃԿ: (1711):

Լուսանկ. 201

1001. *ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, հարավային կողին կենցաղային տեսարան և վերի շրջանակին 1 տող.*

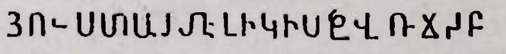

ՅՈՒՍՏԱՅ ՄԷԼԻԿԻՍ. ԹՎ. ՌՃԿԲ: (1713):

1002. ԽԱՉՔԱՐ, մեծ, գեղաքանդակ, քիվին 1 տող.

ՍԲ·ԽԱՉՍ·ԲԱՐԵԽԱՒՍ Ե

ՍԲ. ԽԱՉՍ Բ[Ա]Ր[Ե]ԽԱՒՍ ՕՀԱՆԻՍԻՆ։

Լուսանկ. 202

1003. ԽԱՉՔԱՐ, մեծ, ճակատում. ճակատին 2 տող.

ՍՈՒՐԲ ԽԱՉՍ ԲԱՐԵԽԱ
Ւ ՍԱՄՆԷԼԿ ԽԱՆԻՆ

ՍՈՒՐԲ ԽԱՉՍ ԲԱՐ[Ե]ԽԱՒ[Ս] . . . . . . ԽԱՆԻՆ։

1004. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, օրորոցաձև, հյուսիսային կողին կենցաղային տեսարան և 1 տող.

ԱՅՍԷՀԱՆԳԻՍՏՍԱՐԳԻՍԻՆ

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍՏ ՍԱՐԳԻՍԻՆ։

1005. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, մեծ, օրորոցաձև, բակի հյուսիսային մասում. վրան կենցաղային տեսարան և 1 տող.

ԱՅՍ ՀԱՆԳԻՍՏՇԱՀԻՐԻՆ ԹՎՌ

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍՏ ՇԱՀԻՐԻՆ. ԹՎ. Ռ . . . :

1006. ԽԱՉՔԱՐ, ճակատում, դրված է պարսպի արևելյան պատի մեջ ճակատին 3 տող.

ԳԱԻԼԷ | ԽԱՍԱՆ
ԵՍԹՎՌԿ | ԿԱՑՈՒՑ ԻՆ

ԵՍ ԳԱԻԼԷ ԽԱՍԱՆ ԹՎ. :ՌԿ: (1611) ԿԱՑՈՒՑԻՆ.

Ծանոթ. Վերծանությունը կասկածելի, համեմատիր գծագրությունը։

1007. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, մեծ, օրորոցաձև, հյուսիսային կողին կենցաղային տեսարան. 2 տող.

ԱՅՍԷՀԱՆԳԻՍՏ
ԱՄԻՐԻՆՈՐԴԻՄԻՐԶԻՆ

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍՏ ԱՄԻՐԻՆ, ՈՐԴԻ ՄԻՐԶԻՆ։

1008. ԽԱՉՔԱՐ, մեծ, կիսակամար գլխով. ընկած է. ճակատին 1 տող.

ԿԱՄԱՒՆԱՅԵՍԳՐԳՈՐԿԱԳՆԵՑԻԽԱՉՍ

ԿԱՄԱՒՆ ԱՅ. ԵՍ ԳՐ[Ի]ԳՈՐ ԿԱ[Ն]ԳՆԵՑԻ ԽԱՉՍ։

ԳՅՈՒՂԻ ՀԱՐԱՎ-ԱՐԵՎՄՏՅԱՆ ԵԶՐԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏՈՒՆ

1009. ԽԱՉՔԱՐ, մեծ, գեղաքանդակ, կանգնած է արևմտյան եզրին. քիվին և կենտ շուրջը.

ԵՍՍՐԳՍԿՆԿՑԻԽՉՍԲՐԵԲԻՆ·ՍՏԳԻՆՅՇՑՔԻՔՍ

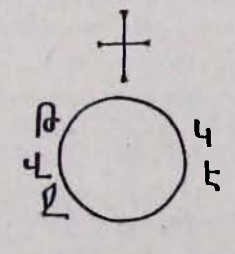

ԵՍ ՍԱՐԳԻՍ ԿԱՆԿՆԵՑԻ Խ[Ա]ՉՍ ԲԱՐԵԲԻՆ, ՍՏԳԻՆ ՅԻՇԵՑԷՔ Ի ՔՍ. ԹՎ. :ՋԿԷ: (1518):

1010. *ԽԱՉՔԱՐ, քիվին 2 տող.*

ԿՆԿՆՅ- ՍԲԽՍ+ՐԿՈՒՀԳԱՄԻՐԱՂԻՆ
ՐԹՋՃԷ

ԿԱՆԿՆԵՑԱՅԻ ՄՐ ԽԱՉՍ ՓՐԿՈՒԹԻ. ՀՈԳՈՅ ԱՄԻՐ ԱՂԻՆ. Ի ԹՎ. ՋՁԷ: (1538):

Հրատ. Սմբատյանց, 507: Լալայան, XVIII, 138:

1011. *ԽԱՉՔԱՐ, ընկած, քիվին և թևերի արանքներում 5 տող.*

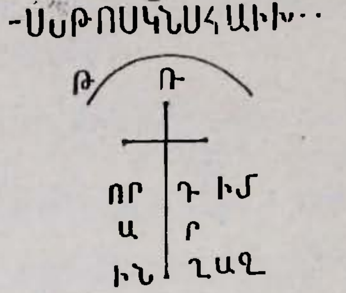

ԵՍ ՄԱԹԹՈՍ ԿԱՆԿՆԵՑԻ ԽԱՉՍ ՈՐԴՈՅ ԻՄ ԴԱԶԱՐԻՆ. ԹՎ. Ռ: (1551):

1012. *ԽԱՉՔԱՐ, քիվին և խաչանի վերին անկյուններում 2 տող.*

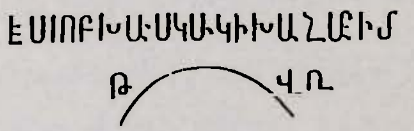

ԵՍ ԱԼԵՐՄԽԱՆ ԿԱՆԿՆԵՑԻ ԽԱՉՍ ՀԱՒՐ ԻՄ.| ԹՎ. Ռ: (1551):

1013. *ԽԱՉՔԱՐ, մեծ, քիվին և խաչանի վերին անկյուններում.*

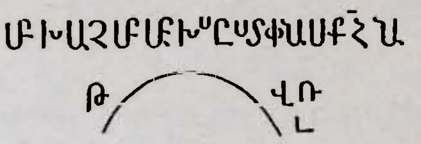

ՄՐ ԽԱՉՍ ԲԱՐԷԽԱԻՍ ԸՍՏԵՓԱ ՆՈՅՍ ՔԱՀԱՆԱԻՆ. ԹՎ. ՌԼ: (1581):

1014. *ԽԱՉՔԱՐ, մեծ, զեղաքանդակ, կանգնած է արևելյան եզրին, քիվին և խաչանի վերին անկյուններում 3 տող.*

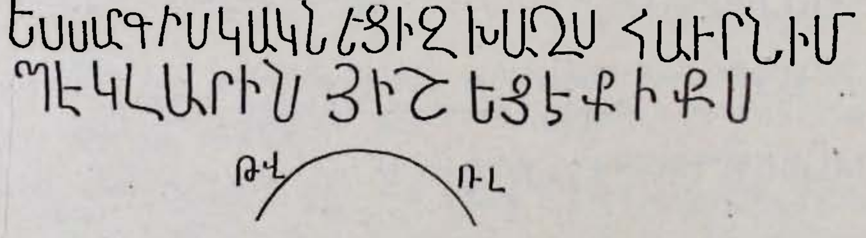

ԵՍ ՍԱՐԳԻՍ ԿԱՆԿՆԵՑԻ ԶԽԱՉՍ ՀԱՒՐՆ ԻՄ ՊԵԿԼԱՐԻՆ.
ՅԻՇԵՑԷՔ Ի ՔՍ:| ԹՎ. ՌԼ: (1581):

Հրատ. Սմբատյանց, 507: Լալայան, XVIII, 138:
Լուսանկ. 203

1015. *ԽԱՉՔԱՐ, ճակատին 2 տող.*

ՄԻՆՍԲՀՎՄԲՆԽԱԹ
ԵՍՌՄԱ ԿՈԲԿԱԶ

ՄՐ. ԽԱՉՍ ԲԱՐԷԽԱԻՍ ՎԱՐՎԱՌԻՆ. ԽԱԹՈՒՆԻՆ.| ԵՍ ՏՐ. ԱԿՈԲ ԿԱԶՄԵՓԻ:

Ծանոթ. *ՎԱՐՎԱՌԻՆ վերականգնում ենք հավանորեն, կարելի է նաև ՎԱՌԻՆ վերծանել:*

1016. ԽԱՉՔԱՐ, քիվին 1 տող.

ՍԲ ԽԱՆՍՄԱՐԻԱՆԻՆ ՍԲ. ԽԱՉՍ ՄԱՐԻԱՆԻՆ:

1017. ԽԱՉՔԱՐ, քիվին 1 տող.

ՍԲ ԽՉԽԱՆԱՏՐԻՆԱԽԻՆՄԿԻՐՏՉԻՆ ՍԲ. ԽԱՉՍ, ԽԱՉԱՏՐԻՆ, ԱԽԱԲԻՆ, ՄԿԻՐՏՉԻՆ:

Հրատ. Սմբատյանց, 507։

1018. ԽԱՉՔԱՐ, որն այժմ գոյություն չունի.

Ասյան աղէս կանգնեցի խաչս, թվ. :ՌԻԴ: (1575):

Ծանոթ. Ենթադրում ենք, որ այն սխալներով է վերծանված:

Հրատ. Սմբատյանց, 507։ Լալայան, XVIII, 138։

ԶՈՐԱԳՅՈՒՂ (ՆԱԽԿԻՆՈՒՄ՝ ԿԱԼԻ ԱՂԱԼՈՒ. ՀՆՈՒՄ՝ ՇՈՂԱԳԻ ԿԱՄ ՇԱՂՈՒԱԳԱ)

Այս գյուղը հնագույն բնակավայր է, որի մասին հիշատակում է IX դարի վերջի և X դարի սկզբի պատմիչ Ասողիկը։ Նրա հաղորդած տվյալների համաձայն այստեղ, IX դարի վերջում կառուցվել է Շողագա վանքը։ Գյուղի հնության վկան է նաև նրա արևմտյան կողմի բարձր լեռան գլխին կանգնած վաղ միջնադարյան հիմնապատերով բերդը, որը տեղում կոչվում է «Մանգլյաս»։

Գյուղում գոյություն ունեն երկու խումբ հուշարձաններ, որտեղ կան արձանագրություններ.

Ա. Շողագա կամ Շաղուագա վանք. *գտնվում է գյուղի արևմտյան եզրին, մի լեռնաձև բլրի վրա. շինվել է IX դարի վերջին տասնամյակներում՝ Գեղարքունիի մեծ տիկին, շինարար Մարիամի հովանավորությամբ, որը գնել և վանքին է նվիրել նաև երկու գյուղ։ Վանքը շեն է եղել և առաջնորդ է ունեցել մինչև XVII դարի վերջերը։ Այժմ ավերակ է. կիսավեր վիճակում մնում են հյուսիսային, արևելյան և արևմտյան պատերը միայն։ Շինվել է սրբատաշ քարով. եղել է եռաբսիդ գմբեթավոր շենք, չորս անկյուններում ունենալով ավանդատներ։ Ավերվելուց հետո վանքից շատ քարեր տարել և օգտագործել են Մասրուց անապատի, գյուղական եկեղեցու և այլ շենքերի մեջ, որպես գերեզմանաքարեր ու շինանյութ։*

Ունեցել է շինարարական մեծ արձանագրություն, որը հին սովորությամբ, մի տողով գոտիաձև տեղավորված է պատերի վերին մասերում՝ արտաքուստ. դրա չնչին մասերն են մնում այժմ՝ տեղում և այս ու այն կողմ ցրված քարերի վրա։ Պատմագիր Ստ. Օրբելյանը օգտագործել է այդ արձանագրությունը Մարիամ իշխանուհու գործունեությունը շարադրելու առթիվ[1]։

Եկեղեցու արևմտյան կողմում կա մի առանձնակի մատուռ, որը, հավանաբար, Մարիամ իշխանուհու դամբարանատեղին է։ Մի այլ մատուռի հիմնապատերը կան առաջինի հյուսիսային կողմում, որի մեջ կանգնած է 984 թ. մի հին խաչքար (№ 1020)։

Եկեղեցու շուրջը, ամբողջ բլրի վրա, տարածված ընդարձակ գերեզմանատան մեջ կան բազմաթիվ տապանաքարեր և խաչքարեր՝ հնագույնը 1216 թ. (№ 1021)։

Բ. Մասրուց անապատ. *Զորագյուղի արևելյան եզրումն է այժմ, նախկինում այն այս և Ծակքար գյուղերի արանքումն էր, հավասար հեռավորության վրա և, ըստ երևույթին առանձին գյուղի մեջ՝ Մասրիս անունով, որից և ստացել է իր անունը։ Գրավոր աղբյուրներից միայն Ջամբռի մեջ է հիշատակված այս անապատը, որը ենթակա է եղել Շողագա վանքին:*

[1] «Պատմութիւն», Թիֆլիս, 1911, էջ 174։